

PAŃSTWOWE MUZEUM ARCHEOLOGICZNE
w Warszawie

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

BULLETIN ARCHÉOLOGIQUE POLONAIS

TOM (VOL.) LXII
2011

WARSZAWA 2011 VARSOVIE

**WIADOMOŚCI
ARCHEOLOGICZNE**

TOM LXII

Redaguje zespół / Editorial staff:

dr Jacek Andrzejowski (sekretarz redakcji / managing editor), dr Wojciech Brzeziński (redaktor naczelny / editor in chief),
prof. dr hab. Teresa Dąbrowska (zastępczyni redaktora naczelnego / subeditor), mgr Grażyna Orlińska,
mgr Radosław Prochowicz, mgr Barbara Sałacińska, mgr Andrzej Jacek Tomaszewski, mgr Katarzyna Watemborska

Recenzenci tomu / Peer-reviewed by:

dr Adam Cieśliński, prof. dr hab. Andrzej Kokowski, prof. dr hab. Magdalena Mączyńska,
prof. dr hab. Wojciech Nowakowski, dr Judyta Rodzińska-Nowak, dr Wojciech Wróblewski

Tłumaczenia / Translations:

Anna Kinecka
Jacek Andrzejowski
Jan Schuster

Skład i łamanie / Layout:

JRJ

Rycina na okładce: zapinka typu Zachow z Pręgowa Dolnego. Rys. L. Kobylińska

Cover picture: brooch type Zachow from Pręgowo Dolne. Drawn by L. Kobylińska

© Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, 2011

© Autorzy, 2011

Państwowe Muzeum Archeologiczne jest instytucją
finansowaną ze środków
Samorządu Województwa Mazowieckiego

Sprzedaż detaliczna publikacji Państwowego Muzeum Archeologicznego, w tym egzemplarzy archiwalnych, prowadzona jest w salach wystawowych muzeum, ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa. Płatność gotówką; wystawiamy rachunki i faktury. Ponadto nasze książki i czasopisma można zamawiać w PMA, tel. +48 (22) 5044 872 i 5044 873 lub pod adresem internetowym wydawnictwapma@pma.pl

Cennik wydawnictw, wykaz publikacji i pełen spis zawartości czasopism PMA: <http://www.pma.pl/wydawnictwa>

Price list, list of PMA publications and contents of PMA periodicals: <http://www.pma.pl/wydawnictwa>

Adres redakcji / Editorial office:

Państwowe Muzeum Archeologiczne
ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa
tel.: +48 (22) 5044 841, +48 (22) 5044 813; fax: +48 (22) 831 51 95; e-mail: j.andrzejowski@pma.pl

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

Tom (Vol.) LXII

SPIS TREŚCI

Contents

ROZPRAWY

- Renata Małyda-Legutko, Judyta Rodzińska-Nowak, Joanna Zagórska-Telega, Uwagi o chronologii i rozwoju przestrzennym cmentarzyska kultury przeworskiej w Opatowie, stan. 1, woj. śląskie 3
On the Chronology and Spatial Development of the Przeworsk Culture Cemetery at Opatów, site 1, Silesian Voiv.

MISCELLANEA

- Jacek Andrzejowski, Tomasz Rakowski, Katarzyna Wątemborska, Grób z ostrogami z nekropoli kultury wielbarskiej w Jartyporach nad Liwcem 49
An Exceptional Grave with Spurs in the Cemetery of Wielbark Culture at Jartypory on the Liwiec River
- Jan Schuster, Przekłuwacze typu Dresden-Dobritz / Żerniki Wielkie. Uwagi na temat narzędzi z późnego okresu rzymskiego i wczesnej fazy okresu wędrówek ludów 65
Ahlen vom Typ Dresden-Dobritz / Żerniki Wielkie.
Zu Geräten der späten römischen Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit
Auls Type Dresden-Dobritz / Żerniki Wielkie.
Some Remarks on Implements from the Late Roman and Early Migration Period

MATERIAŁY

- Piotr Iwanicki, Cmentarzysko kultury przeworskiej w miejscowości Całowanie, gm. Karczew, woj. mazowieckie, st. XXVI 83
A Cemetery of Przeworsk Culture at Całowanie, comm. Karczew, Mazowieckie Voiv., Site XXVI
- Agata Wiśniewska, Materiały z cmentarzyska w Leśniewie, pow. kętrzyński (dawne *Fürstenau*, *Kr. Rastenburg*) 119
The Archaeological Record from the Cemetery at Leśniewo, Distr. Kętrzyn (Former *Fürstenau*, *Kr. Rastenburg*)
- Marcin Woźniak, Cmentarzysko kultury wielbarskiej w KozłóWKu, pow. nidzicki (d. *Klein Koslau*, *Kreis Neidenburg*) w świetle publikacji i materiałów archiwalnych 169
The Wielbark Culture Cemetery at KozłóWko, Distr. Nidzica (Former *Klein Koslau*, *Kreis Neidenburg*)
Reconstructed from Publication and Archival Records
- Rozalia Tybulewicz, A Hoard from the Migration Period from Karlino (North-Western Poland) 209
Skarb z okresu wędrówek ludów z Karlina, pow. białogardzki

ODKRYCIA

- Łukasz Karczmarek, Sztylet brązowy z południowego Mazowsza 227
A Bronze Dagger from Southern Mazowsze
- Grażyna Orlińska, Brązowa bransoleta z Jadwisina, pow. legionowski 230
A Bronze Bracelet from Jadwisin, Distr. Legionowo

Anna Drzewicz, Grób kloszowy z Sinołęki, pow. miński	232
A Cloche Grave from Sinołęka, Distr. Mińsk Mazowiecki	
Radosław Prochowicz, Zapinka typu Zachow z Pręgowa Dolnego w powiecie gdańskim	237
Fibula Type Zachow from Pręgowo Dolne, Distr. Gdańsk	
Wawrzyniec Orliński, Okucie rogu do picia zakończone głową byka z cmentarzyska kultury przeworskiej w Legionowie, pow. loco	241
Drinking Horn Terminal with Bull's Head from the Cemetery of Przeworsk Culture at Legionowo, Distr. loco	
Katarzyna Wątemborska, Zabytki z cmentarzyska kultury przeworskiej z miejscowości Mieczki-Poziemaki, pow. ostrołęcki	243
A Cemetery of Przeworsk Culture at Mieczki-Poziemaki in Northern Mazowsze	
Agnieszka Urbaniak, Ireneusz Jakubczyk, Ciałopalny grób ze stanowiska 9 w Tomaszowie Mazowieckim-Brzustówce	246
A Cremation Grave from Tomaszów Mazowiecki-Brzustówka, Site 9	
Ewa i Andrzej Kokołowsy, Kościana rękojeść nahajki z okolic Grabowca, w pow. hrubieszowskim	252
Bone Handle of a Knout from the Area near Grabowiec, Distr. Hrubieszów	
WYKAZ SKRÓTÓW / ABBREVIATIONS	255

It is interesting that both the latter specimen and the brooch from Pręgowo Dolne are nearly identical and differ in some respect from all the other finds of type Zachow (Fig. 3). What is meant here is the form of their trumpet-shaped head, the decorative motif of concentric rings and details of the construction of the catch. In contrast to other fibulae of this type, specimens from Gröstorp and Pręgowo Dolne have the eye to fasten the pin and the catchplate outside the central plate, under the head and the foot respectively.

Dating type Zachow fibulae is extremely difficult (H. Schubart 1957b, s. 86–90; H. Keiling 1970, s. 170, 180). Nearly all of them are stray finds or come from assemblages without chronologically diagnostic forms. Even so, the accepted view is that they are the latest form of *Plattenfibeln* and were in use at the end of the Older Pre-Roman Period (*ältere vorrömische Eisenzeit*; H. Keiling 1970, s. 170, 180). We have no grounds to date the specimens from Gröstorp and Pręgowo Dolne differently.

tłum. A. Kinecka

<https://doi.org/10.36154/wa.62.2011.12>

Wawrzyniec Orliński

OKUCIE ROGU DO PICIA ZAKOŃCZONE GŁOWĄ BYKA Z CMENTARZYSKA KULTURY PRZEWORSKIEJ W LEGIONOWIE, POW. LOCO

Cmentarzysko kultury przeworskiej w Legionowie znajduje się na terenie Centrum Szkolenia Policji, na niewielkim, piaszczystym wzniesieniu, obecnie po zachodniej stronie Kanału Bródnowskiego (dawniej rzeka Bystra). Północno-zachodni

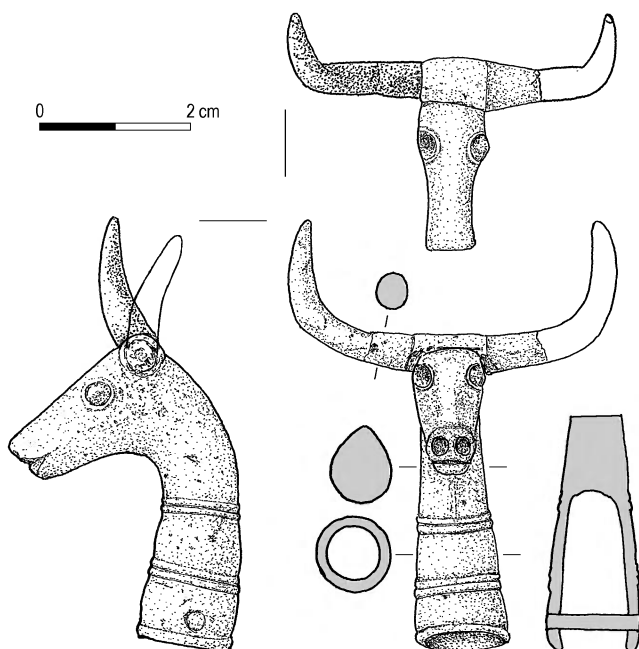
skraj stanowiska został prawdopodobnie zniszczony przez głęboki rów i mur, ogradzające Centrum, a możliwe, że także przez przebiegającą tuż za nimi linię kolejową. Od zachodu ograniczone jest wyraźnym obniżeniem, gdzie do lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku był niewielki staw (pierwotne koryto rzeki Brodni?), a obecnie znajduje się policyjny motodrom. Od południa i południowego wschodu stanowisko otaczają podmokłe nieużytki, wykorzystywane jako poligon do ćwiczeń pirotechnicznych.

Stanowisko odkryto przypadkowo wiosną 2008 r. w trakcie takich właśnie ćwiczeń. W wyniku weryfikacji dokonanej przez autora i po stwierdzeniu, że część obiektów grobowych została wyrabowana, Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków w Warszawie zlecił badania sondażowe, które w czerwcu tegoż roku przeprowadziła mgr Agnieszka Oniszczyk-Rakowska z ówczesnego Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków (obecnie Narodowy Instytut Dziedzictwa). Odsłonięto wówczas obszar 18 m², odkrywając pięć grobów, zinwentaryzowano też zabytki metalowe znalezione luźno oraz większość widocznych na powierzchni wyrabowanych obiektów, a także, opierając się na rozrzucie zabytków metalowych w warstwie ornej, wstępnie określono zasięg cmentarzyska. We wrześniu 2008 r. Muzeum Historyczne w Legionowie rozpoczęło ratownicze badania wykopaliskowe, które pod kierownictwem autora prowadzone są do dziś. Przebadano 3220 m², odsłaniając 149 obiektów starożytnych, w większości związanych z kulturą przeworską z młodszego okresu przedrzymskiego¹. W świetle dotychczasowych badań sądzić można, że cmentarzysko użytkowane było od początków fazy A₂ do fazy B₁ lub nawet początków fazy B₂ okresu wczesnorzymskiego. Zarejestrowano również dwa ciałopalne groby kultury wielbarskiej, których jamy uszkodziły wcześniejsze obiekty przeworskie.

Jednym z najciekawszych zabytków znalezionych w Legionowie jest brązowe okucie rogu do picia zakończone głową byka, z odłamanymi rogami (Ryc. 1, 2). Odkryto je w centralnej, częściowo tylko przebadanej części stanowiska, na obszarze zniszczonym, gdzie nie zachowała się warstwa humusu. Okucie leżało na powierzchni, na warstwie żółto-szarego piasku, około 5 m na wschód od dołu o średnicy ok. 10 m, w którym zakopane były współczesne odpady. Nie jest możliwe pewne powiązanie tego zabytku z którymkolwiek z grobów odkrytych na cmentarzysku. W czerwcu 2011 roku, podczas badań we wschodniej części cmentarzyska, w bezpośredniej bliskości miejsca znalezienia okucia, w warstwie humusu natrafiono na brązowy róg byka, pochodzący z tego właśnie okucia².

¹ Odkryto również cztery paleniska i ustrzynę kultury przeworskiej, natrafiono na ślady osadnictwa neolitycznego i z wczesnej epoki brązu, dwa groby, zapewne kultury lużyckiej, zachowane jedynie w części spągowej, dwie jamy późnośredniowieczne i 11 jam o nieustalonej chronologii.

² Róg znaleziono kilka cm poniżej powierzchni gruntu, mniej więcej 30 cm od miejsca odkrycia całego okucia. Ok. 1 m na południe natrafiono na grób, który można wstępnie datować na fazę A₃ młodszego okresu przedrzymskiego. Wydaje się jednak, że okucie rogu do picia nie pochodzi z tego obiektu, bowiem jego strop był w zasadzie nienaruszony a wyposażenie (m.in. trzy przęśliki) sugeruje, że pochowano tu kobietę. Ślady orki po linii W-E skłaniają do szukania grobu, z którego może pochodzić okucie, na wschód lub zachód od miejsca jego znalezienia.

Ryc. 1. Legionowo, pow. loco. Brązowe okucie rogu do picia.

Rys. A. Potoczny

Fig. 1. Legionowo, distr. loco. Drinking horn terminal. Bronze.

Drawn by A. Potoczny

Ryc. 2. Legionowo, pow. loco. Okucie rogu do picia. Fot. R. Sofuß
Fig. 2. Legionowo, distr. loco. Drinking horn terminal. Photo R. Sofuß

Wyobrażenie głowy byka wykonane jest bardzo realistycznie (Ryc. 1, 2). Osadzono ją na wygiętej szyi, stanowiącej przedłużenie tulejki o okrągłym przekroju, zwężającej się w kierunku łba. Na krawędzi tulejki znajduje się jedno dookolne żeberko, wyżej, w przybliżeniu w równych odległościach od siebie, umieszczono pary żeberek; ścianki tulejki między zgrubieniami są lekko wypukłe. Tuż pod skrajnym żeberkiem znajduje się nit do zamocowania okucia na szpicy rogu; oba jego końce są starannie rozklepane. Łeb byka wieńczy róg – zachowany róg ma lekko owalny przekrój i zwęża się ku ostremu końcowi. Oczy są umieszczone w lekko rozszerzonych końcach okrągłego otworu poprowadzonego przez całą szerokość głowy. Krawędzie oczodołów są nieznacznie pogrubione, a w lewym zachowało się spękane szkielko (?) barwy niebieskiej³ (Ryc. 2). Pod rogami, prawdopodobnie w miejscach po odłamanych uszach, powierzchnia jest uszkodzona (regularny kształt uszkodzeń może wskazywać na mocowanie uszu techniką lutowania lub zgrzewania). Wys. 41 mm, najw. średn. tulejki 12 mm, średn. nitu 2,5 mm, dług. rogu byka 21 mm, średn. nasady rogu 4,4–4,9 mm.

Okucie należy do grupy E wg J. Andrzejewskiego (1991, s. 36–38, ryc. 7) i jest siódmym egzemplarzem tej grupy znanym z terenu Polski. Pięć okuć znaleziono w zachodniej części ziem polskich. Trzy z nich: para z Mojszewka, pow. gryficki, i jedno z Rusinowa, pow. sławieński, pochodzą z obszaru kultury wielbarskiej. Zespół z Mojszewka datowany jest na fazę B_{1a}, natomiast znalezione luźno okucie z Rusinowa umieszczane jest ogólnie w okresie wczesnorzymskim (J. Andrzejewski 1991, s. 36–37, tam wcześniejsza literatura). Kolejna para okuć pochodzi z terenu kultury przeworskiej, z Osieka, pow. jarościński, z zespołu (kurhan 1, obiekt 15) datowanego na fazę B_{1a} (E. Pawlak 2008, s. 212, ryc. 4). Na wschód od Wisły znane było dotychczas tylko jedno okucie, z grobu 283 kultury przeworskiej w Modle, pow. mławski, nieco późniejsze, bo pochodzące

z fazy B₁/B_{2a} (A. Grzymkowski 1996, s. 155, fot. na s. 164; J. Andrzejewski, A. Cieśliński 2007, s. 293–294, ryc. 15, 16; J. Andrzejewski 2009, s. 219–220, tabl. 3.150/283:1).

Wydaje się, że okucie z Legionowa może mieć wcześniejszą metrykę. Szyja zwierzęcia jest wymodelowana plastycznie, czym przypomina segmentowe tulejki przedrzymskich okuć grupy A (J. Andrzejewski 2009, s. 54). Ta cecha, jak również fakt, że większość grobów odkrytych w Legionowie pochodzi z młodszego okresu przedrzymskiego, pozwalają z dużym prawdopodobieństwem datować prezentowany okaz na schyłek fazy A₃ lub początki fazy B₁. Egzemplarz z Legionowa przesuwają również dalej na wschód obszar występowania okuć grupy E.

W Legionowie, poza omawianym okuciem, znaleziono trzy inne metalowe zakończenia rogów do picia. Do inwentarza obiektu 31B, odkrytego w centralnej części cmentarzyska, należy para żelaznych okuć typu A.1 wg J. Andrzejewskiego (1991, s. 12–14, ryc. 1), które można datować na fazę A₃. Najbliższa terytorialnie analogia to para żelaznych końcówek z grobu 335 z Kamieńczyka, pow. wyszkowski, datowanego na fazę A₂–A₃ (T. Dąbrowska, 1997, s. 67, tabl. CLII/335:4.5). Stopki okazów z Kamieńczyka są jednak pełne, zaś w wypadku egzemplarzy z Legionowa stopki zrobione z dwóch elementów z cienkiej blachy, zapewne skuty ze sobą, i osadzone na silnie zwężonym, stożkowatym końcu tulejki. Żelazne okucie typu B.2 wg J. Andrzejewskiego (1991, s. 17–18, ryc. 2) pochodzi z obiektu 112. Generalnie takie zakończenia rogów umieszczane są w fazie B₁; okazy większe, jak legionowski, z pewną dozą ostrożności można odnieść do jej schyłku.

Odkryta w Legionowie końcówka grupy E jest wyjątkowa zarówno ze względu na wczesną metrykę, jak i artyzm z jaką ją wykonano oraz unikatową inkrustację z niebieskiego szkła (?) w jednym oczodole.

Mgr Wawrzyniec Orliński
Muzeum Historyczne w Legionowie
ul. A. Mickiewicza 23
PL 05-120 Legionowo
wawrzyniec.orlinski@muzeum.legionowo.pl

³ Serdecznie dziękuję Panu mgr. inż. Władysławowi Wekerowi, Głównemu Konserwatorowi Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie, za możliwość oglądu zabytku pod mikroskopem.

Andrzejowski, J.

1991 *Okucia rogów do picia z młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich w Europie Środkowej i Północnej (próba klasyfikacji i analizy chronologiczno-terytorialnej)*, MSiW VI, s. 7–113.

2009 *Nekropola w Modle a późna faza kultury przeworskiej na północnym Mazowszu*, m-pis rozprawy doktorskiej w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego.

Andrzejowski, J., Cieśliński, A.

2007 *Germanie i Bałtowie u schyłku starożytności. Przyjazne związki czy wrogie sąsiedztwo?*, [w:] A. Bitner-Wróblewska (red.), *Kultura bogaczewska w 20 lat później. Materiały z konferencji. Warszawa, 26–27 marca 2003*, Seminarium Bałtyjskie I, Warszawa, s. 279–319.

Dąbrowska, T.

1997 *Kamieńczyk. Ein Gräberfeld der Przeworsk-Kultur in Ostmasowien*, Monumenta Archaeologica Barbarica IV, Kraków.

Grzymkowski, A.

1996 *Ziemia Zawkrzeńska w pierwszych wiekach naszej ery*, [w:] *Studia i Materiały do Dziejów Ziemi Zawkrzeńskiej II*, Mława, s. 152–208.

Pawlak, E.

2008 *Cmentarzysko ludności kultury przeworskiej w Osieku, pow. Jarocin*, [w:] H. Machajewski (red.), *Wielkopolska w dziejach. Archeologia o regionie*, Poznań, s. 207–213.

DRINKING HORN TERMINAL WITH BULL'S HEAD FROM THE CEMETERY OF PRZEWORSK CULTURE AT LEGIONOWO, DISTR. LOCO

SUMMARY

The bronze bull's head drinking-horn terminal is a stray find from the cemetery of Przeworsk Culture recently identified at Legionowo (eastern Mazowsze). The realistically rendered head is set on a round-sectioned socket fitted with two pairs of symmetrically spaced circumferential ribs and a single rib near its edge. One horn is now broken, the left eye retains inlay of blue glass (?).

Similar terminals are classified to group E of J. Andrzejowski (1991, p. 36–38, fig. 7), dated broadly to the close of the Late Pre-Roman Period, as far as phase C of the Late Roman Period. The specimen from Legionowo would be the easternmost find of a group E terminal. The plastic modelling of the socket, reminiscent of segmented sockets of group A terminals, dates this specimen to the Late Pre-Roman Period. This agrees with the dating of most of the graves discovered so far in the cemetery at Legionowo.

tlum. A. Kinecka

ZABYTKI Z CMENARZYSKA KULTURY PRZEWORSKIEJ Z MIEJSCOWOŚCI MIECZKI-POZIEMAKI, POW. OSTROŁĘCKI

W zbiorach Działu Epoki Żelaza Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie (PMA/IV/6550) znajduje się kilka zabytków pochodzących ze zniszczonego cmentarzyska kultury przeworskiej z miejscowości Mieczki-Poziełaki, gm. Troszyn, pow. ostrołęcki: duże dwustożkowate naczynie gliniane, najprawdopodobniej popielnica, wraz z przepalonymi kośćmi ludzkimi¹, małe naczynko gliniane, cztery przęśliki i fragment grzebienia z poroża. Przedmioty te, odkryte na głębokości około 1,20–1,30 m podczas kopania piasku w ówczesnej piaskowni gromadzkiej zwanej „Żal”, przekazał do PMA 7 lipca 1969 roku uczeń Arkadiusz Piotrowski. Krótka wzmianka o znalezisku pojawiła się w katalogu Pogotowia Archeologicznego (J. Głosik 1975, s. 443).

W sierpniu tego samego roku na stanowisku w Mieczkach odbyły się tygodniowe ratownicze badania wykopaliskowe², którymi kierowała dr Alina Kietlińska, ówczesna kierowniczka Działu Epoki Żelaza PMA. Jedyną zachowaną dokumentacją z tych badań są trzy barwne rysunki profili, prawdopodobnie ścian piaskowni³, brak natomiast danych, które pozwalałyby dokładnie zlokalizować stanowisko. Pozyskany podczas prac terenowych materiał zabytkowy stanowią 134 fragmenty ceramiki nowożytniej (PMA/VI/7210), zebrane z powierzchni pól wokół stanowiska, z dołów do przechowywania ziemniaków a także z warstwy kulturowej zadokumentowanej na rysunku profilu W-O. Siedem bardzo drobnych fragmentów ceramiki, które można ogólnie datować na okres rzymski, i cztery ułamki przepalonych kości z Mieczków-Poziełaków znajdują się też w zbiorach Muzeum Starożytnego Hutnictwa Mazowieckiego w Pruszkowie⁴.

W maju 2007 roku przeprowadziłam w Mieczkach-Poziełakach prospekcję terenową, podczas której ustaliłam, że stanowisko leży na południowym krańcu wsi, po wschodniej stronie

¹ Kości osoby dorosłej, przypuszczalnie płci żeńskiej. Analizę wykonał dr Łukasz Maurycy Stanaszek z Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie.

² Prawdopodobnie ze względu na zaawansowane prace przy budowie drogi i trudności ze znalezieniem pracowników nie odbyły się tam systematyczne prace wykopaliskowe. Za informacje dotyczące tego stanowiska i prowadzonych na nim badań dziękuję Pani prof. Teresie Dąbrowskiej.

³ *Profil N-S zarys warstw* w skali 1:100, *profil W-O* w skali 1:20, *ściana N-S* w skali 1:10. Dokumentacja nie zawiera podpisu autora rysunków i dat dziennych. O tym, że prace prowadzono około 23–27 sierpnia świadczą metryczki załączone do ceramiki, podpisane przez Martę Niklewicz (później Bocian), podówczas pracowniczkę Działu Inwentaryzacji PMA, uczestniczącą w badaniach w Mieczkach-Poziełakach.

⁴ Materiały opisane są jako znaleziska luźne ze ścian wykopu i powierzchni pola przy wykopie i opatrzone datą 12 lipca 1969 roku. Podpis autora notatki jest nieczytelny, najpewniej jednak są one śladem wizytacji konserwatorskiej, będącej wynikiem zgłoszenia znaleziska do PMA.

WYKAZ SKRÓTÓW TYTUŁÓW CZASOPISM I WYDAWNICTW WIELOTOMOWYCH

ABBREVIATIONS OF PERIODICALS' AND SERIAL PUBLICATIONS' TITLES

AAC	– „Acta Archaeologica Carpathica”, Kraków
AAHung.	– „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae”, Budapest
AFB	– „Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege”, Berlin (Stuttgart)
Amtl. Ber.	– „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturgeschichtlichen, vorgeschichtlichen und volkskundlichen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr ...”, Danzig
APolski	– „Archeologia Polski”, Warszawa
APS	– „Archeologia Polski Środkowowschodniej”, Lublin (wcześniej: Lublin-Chełm-Zamość)
AR	– „Archeologické rozhledy”, Praha
B.A.R. Int. Series	– British Archaeological Reports, International Series, Oxford
BerRGK	– „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission”, Frankfurt a.M.-Berlin
BJahr.	– „Bonner Jahrbücher”, Köln/Bonn
BMJ	– „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern”, Lübstorf (wcześniej: „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg. Jahrbuch ...”, Schwerin/Rostock/Berlin)
CRFB	– Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum
FAP	– „Fontes Archaeologici Posnanienses” (wcześniej: „Fontes Praehistorici”), Poznań
Inf.Arch.	– „Informator Archeologiczny. Badania rok ...”, Warszawa
InvArch.	– „Inventaria Archaeologica, Pologne”, Warszawa-Łódź
JmV	– „Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte”, Halle/Saale
JRGZM	– „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz”, Mainz
KHKM	– „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, Warszawa
KSIA	– Kratkie soobšeniâ Instituta arheologii Akademii nauk SSSR (Краткие сообщения Института археологии Академии наук СССР), Moskva
MIA	– Materialy i issledovaniâ po arheologii SSSR (Материалы и исследования по археологии СССР), Moskva
MatArch.	– „Materiały Archeologiczne”, Kraków
MS	– „Materiały Starożytne”, Warszawa
MSiW	– „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne”, Warszawa
MSROA	– „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”, Rzeszów-Krosno-Sandomierz-Tarnów (-Przemysł/Tarnobrzeg)
MZP	– „Materiały Zachodniopomorskie”, Szczecin
PA	– „Památky archeologické” (wcześniej: „Památky archeologické a místopisné”), Praha
PArch.	– „Przegląd Archeologiczny”, Poznań
PMMAE	– „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna”, Łódź
PomAnt	– „Pomorania Antiqua”, Gdańsk
Prahistoria ziem polskich	– <i>Prahistoria ziem polskich</i> , tom I: <i>Paleolit i mezolit</i> (red. W. Chmielewski, W. Hensel), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975; tom II: <i>Neolit</i> (red. W. Hensel, T. Wiślański), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom III: <i>Wczesna epoka brązu</i> (red. A. Gardawski, J. Kowalczyk), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978; tom IV: <i>Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego</i> (red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom V: <i>Późny okres lateński i okres rzymski</i> (red. J. Wielowiejski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981
Prussia	– „Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia” (później: „Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde”), Königsberg i.Pr.
PZ	– „Praehistorische Zeitschrift”, Berlin-New York
RArch.	– „Recherches Archéologiques”, Kraków
RB	– „Rocznik Białostocki”, Białystok
RO	– „Rocznik Olsztyński”, Olsztyn
SJahr.	– „Saalburg Jahrbuch”, Berlin-New York
SlA	– „Slovenská archeológia”, Bratislava
SovArch	– „Sovetskââ Arheologia” (Советская археология), Moskva
SprArch.	– „Sprawozdania Archeologiczne”, Kraków
SprPMA	– „Sprawozdania P.M.A.”, Warszawa
WA	– „Wiadomości Archeologiczne”, Warszawa
ZNUJ	– „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Kraków
ZOW	– „Z otchłani wieków”, Warszawa

